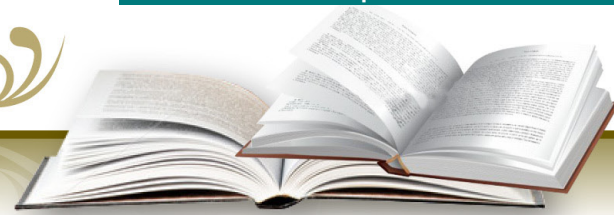

תורה והוראה

566

פרשת דברים תשפ"א

קורא יקר,

במאמר השבוע עמדנו על כך שציון בתפילה כמעט תמיד מסמל את בית המקדש, את העבודה בבית המקדש, בעוד שירושלים מציין את עיר הקודש. אולם אחד הבקשות שאנחנו מבקשים (מוסף של המועדים) 'והביאנו לציון עירך ברינה, ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם' לכאורה הפוכה מהצורה הרגילה, ציון כאן היא העיר, ודוקא ירושלים היא בית המקדש?

מצד שני רינה מבטאת תמיד עבודה קרובה לפני השם, ושמחה מבטאה עבודה כללית פחות קרובה לבורא, כפי שנאמר בפסוק (תהלים ק ב): 'עֲבַדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה בְּאֵוֹ לִפְנֵי בְּרִינָה'. ולמעשה ברוב המקרים רינה מוזכר כלפי ציון, ואף הבקשה 'והביאנו לציון ברינה' מיוסדת את הפסוק (ישעיהו לה י; נא יא): 'וּבְאֵוֹ צִיּוֹן בְּרִינָה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל

לרגל ימי האבלות על חורבן הבית מאמרנו השבוע עוסק בשאלה מתי העיר קרויה ירושלים ומתי העיר קרויה ציון? מתי מזכירים בתפילה ציון ומתי ירושלים? מה משמעות של כל שם? היכן המקומות הללו היום? איזה הלכות יחודיות יש לירושלים העתיקה בימינו אנו? האם השכינה גלתה מירושלים? או שמא היא לא זזה מכותל המערבי? ואם כן כיצד מתפללים המחזיר שכינתו לציון? והרי היא כבר שם? כיצד בני ירושלים אמורים להתפלל 'והביאנו לציון עירך ברינה', והרי הם כבר נמצאים בציון? בשאלות אלו ועוד עוסק מאמרנו השבוע.

מהו ציון ומהו ירושלים

מאמרנו השבוע עוסק בהבדל בין ציון לירושלים, מהו נחמת ציון ובנין ירושלים, ושאלות נוספות הקשורות לנ"ל.

מהו ירושלים ומהו ציון

בתנ"ך מוזכר העיר 'ירושלים' 667 פעם [לרוב בכתיב חסר 'ירושלם'], מאידך השם 'ציון' מוזכר מעל 150 פעמים. במדרש (במדבר רבה יד ב; שיר השירים זוטא א א; מדרש תדשא י; מדרש הגדול ויגש מח ו) מובא שיש לירושלים 70 שמות, אך כמעט כולם נאמרו בצמידות לשם ירושלים או ציון, והוזכרו פעם אחת או פעמים בודדות בתנ"ך, להבדיל מירושלים וציון שהוזכרו פעמים רבות [מלבד עיר דוד שהוזכר 39 פעמים]. ונשאלת השאלה מתי העיר קרויה ירושלים ומתי היא קרויה ציון. והאם מדובר באותו דבר. ומדוע חלק מהתפילה אנחנו מבקשים על ירושלים, ואילו בחלקה אנחנו על ציון, אימתי מזכירים אנו בתפילה לגאולה את ירושלים ואימתי את ציון.

כאשר אנחנו באים לדון על ירושלים וציון, עלינו לדון על כמה מבטים שונים של העיר, דבר ראשון עלינו לברר האם מדובר באותו מקום ואלו רק שמות נרדפים, או שמא מדובר בשני מקומות שונים, ירושלים לחוד וציון לחוד, ואם כן עלינו לברר היכן ממוקם ציון והיכן ממוקם ירושלים. כמו כן עלינו לברר מהו המשמעות של השם ירושלים ומהו משמעותו של השם ציון.

מאידיך עלינו לדון מה מבטא ציון ומה מבטא ירושלים, וכאשר אנחנו מתפללים על הגאולה ומדברים באופן כללי מתי עלינו להשתמש בשם ציון ומתי בשם ירושלים.

האם ציון וירושלים הם מקום אחד או שני מקומות

הכפתור ופרח (פמ"א) והרדב"ז (ח"ב סי' תרלג; ח"ב סי' תשל"א) מוכיחים שציון וירושלים הם שני מקומות מהפסוק (מלכים א ה, א): אָז יָקָהָל שְׁלֹמֹה אֶת זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל רְאֵשֵׁי הַמִּטּוֹת נְשִׂאֵי הָאָבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלַם, לְהַעֲלוֹת אֶת אַרְוֹן בְּרִית ה' מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן. מבואר ששלמה המלך אסף את כל ראשי העם לירושלים כדי להעלות את הארון מעיר דוד שהיא ציון שאינה בירושלים. [וכן הוא בדברי הימים (ב' ה ב)]. ומכך הוכיחו שציון הוא שם של מקום הסמוך לירושלים ואינה ירושלים עצמה, והיא קרויה עיר דוד. הכפתור ופרח כתב שבזמנו עדיין היתה קיימת הכיפה שהיתה קרויה היכל דוד, ששם לפי המסורת היה מונח הארון. ולדעתו מקום זה גם לא התקדש בקדושת ירושלים. [ראה להלן בהבדלים הלכה למעשה מכך]. וראה להלן היכן בימינו היא ציון לדעתם. כמו כן בכמה מקומות מוזכר בתנ"ך שער דוד היא ציון, ושם היה ביתם של דוד ושלמה עד שבנה שלמה ביתו במילוא, ושם נקברו דוד ושלמה ורוב מלכי בית דוד, ומאז מוזכר עיר דוד בתנ"ך כמעט רק לגבי שהמלכים נקברו שם.

וכך במדרשים רבים (ילקוט שמעוני איכה רמז תתרכב; ירמיהו רמז רעה; מדרש אגדה דברים א; תרגום יונתן תהילים קלג א) מפורש שציון וירושלים הם שני מקומות שונים הסמוכים זה לזה. וכפי שנבאר לקמן עוד לגבי מיקומם של ציון וירושלים.

מאידיך הרד"ק (צפניה ג ד; עמוס א ב, ועוד) כתב שציון וירושלים היינו הך והוא כפל לשונות בפסוק, אך גם הרד"ק הרד"ק (תהילים עו ג) כתב שהמלך גר בציון והעם בירושלים, אלא שביאר הרד"ק (יהושע טו טג; ישעיהו סב א; תהילים ב ו) שציון הוא שם המצודה והמבצר שהיה בירושלים, והכל עיר אחת, כלומר גם החלק של ציון וגם החלק של ירושלים הם עיר אחת המורכבת משני חלקים.

אולם רש"י (יומא עח.) והאבן עזרא (ויקרא א יא) כתבו בפירוש שציון היא מחוץ לירושלים, וכן נראה מרוב המקורות שהובאו לעיל. אולם עדיין יש לברר האם גם ציון התקדשה בקדושת ירושלים כפי שנראה ברד"ק, או שרק ירושלים התקדשה כפי שכתבו הכפתור ופרח והרדב"ז.

נציין שהרא"ש (ברכות פ"ז סי' כב) ורבינו ירוחם (אדם וחווה נתיב יב חלק יט) כתבו שאף שאין לחתום ברכה בשני ענינים, בתשעה באב חותמים את ברכת בונה ירושלים בנסוח 'מנחם ציון בבנין ירושלים', משום שציון וירושלים הם אחד. וביאר במעדני יום טוב (שם אות ד) ששתיהן נחשבות לעיר אחת. ומשמע שאף שהם שתי ערים, הם נחשבות לעיר אחת.

מיקומה של ציון

אולם למעשה מעיון בחז"ל ובמפרשים מוצאים אנו מקומות שונים לחלוטין היכן מיקומה של ציון.

ראשם'. להבין זאת עלינו להקדים מהו המושג 'רינה'?

למעשה אנחנו מוצאים את הרינה כביטוי לשמחה כמעט תמיד שמחה על גילוי השכינה בגאולה, (ישעיהו יב ו): 'צִהְלִי וְרַנִּי יוֹשְׁבֵת צִיּוֹן פִּי גָדוֹל בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל'. (שם נד א): 'רַנִּי עֲקְרָה לֹא יִלְדָה'. (צפניה ג ד): 'רַנִּי בַת צִיּוֹן, הֲרִיעֵנו יִשְׂרָאֵל, שְׁמַחִי וְעֲלִזִי בְּכָל לֵב בַּת יְרוּשָׁלַם וְגו' ה' בְּקִרְבָּךְ'. (זכריה ב יד): 'רַנִּי וְשְׂמַחִי בַת צִיּוֹן פִּי הִנְנִי בָא וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכְךָ נְאֻם ה'". אולם אנחנו מוצאים את הרינה גם כביטוי הפוך לגמרי, ביטוי לאבלות על החורבן, על סילוק השכינה (איכה ב יט): 'קוֹמִי רַנִּי בְּלִילָה'.

הרב שמשון פינקוס (שערים בתפילה ערך רינה) מבאר שרינה זה ביטוי על שינוי קיצוני במצב, זה יכול להיות משמחה לעצבות, או להיפך מעצבות לשמחה, רינה אינה מבטאת בהכרח שמחה או עצבות, רינה זהו המצב שהמציאות המוכרת התהפכה ב180 מעלות. ולכן גם הגאולה הוא מהפך פתאומי מהמציאות של ריחוק מהשכינה למצב של קירוב לשכינה בצורה שלא הכרנו והתוצאה היא צהלה ורינה, מאידך כאשר נלקח מאיתנו הקירוב לשכינה

מהפסוק (תהלים עח סח-ט): 'וַיִּבְחַר אֶת שֵׁבֶט יְהוּדָה אֶת הָרַץ צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהָב. וַיִּבְּן כְּמוֹ רַמְיִם מִקְדָּשׁוֹ כְּאַרְץ יִסְדָּה לְעוֹלָם'. משמע שהמקדש נבנה בהר ציון שבנחלת יהודה. אלא שיש להעיר שאמנם הר הבית היה בחלקו של יהודה ובחלקו של בנימין, אך המקדש והמזבח נבנו ברצועה היוצאת מחלקו בנימין.

וכך נאמר במכילתא (בא - מסכתא דפסחא פרשה א) נאמר: 'ועד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות [כלומר הנביאים הנתבאו בכל העולם], משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות [ויותר לא התבאו הנביאים בחו"ל - אלא לצורך ארץ ישראל כנביא יחזקאל]. עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל, שנאמר 'השמר לך פן תעלה עולותך בכל המקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' אלהיך'. (דברים יב יד). עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים שנאמר 'כי בחר ה' בציון וגו'', ואומר 'זאת מנוחתי עדי עד'. (תהלים קלב יג - יד). מבואר מדברי המכילתא שקודם נבחרה ארץ ישראל, ואחר כך נבחרה ירושלים מתוך ארץ ישראל, ושוב נבחר בית עולמים מתוך ירושלים. האור שמח (מלואים להל' בית הבחירה בסוף הספר) מבאר את הראיה של המכילתא מהפסוק 'כי בחר ה' בציון', כלומר ציון שהיא מחוץ לירושלים והיא הר המוריה נבחרה, וכפי שנאמר בפסוק לעיל ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב, ושם בנה את מקדשו. אמנם הגר"א גרס שהפסוק כי בחר ה' בציון הולך על בחירת ירושלים ולא על בחירת מקום המקדש.

בגמרא (יומא נד:): נאמר שהתנא הסובר שאבן שתיה שהיה בקדש הקדש נקרא שתיה משום שממנו הושתת העולם, הוא כדעת התנא שהעולם נברא מציון. בגבורת ארי (מילואים ד"ה תנן) הקשה שהרי המקדש האו בירושלים וציון הוא במקום הסמוך לו. ותירץ שמוכח מכאן שקדש הקדשים היה בציון, והביא ראיה לכך שכאשר הגמרא (ר"ה ל. סוכה מא.) מביאה מקור שצריך לעשות זכר למקדש היא מביאה את הפסוק (ירמיהו ל יז): 'ציון היא דרש אין לה' שמשמע שצריך לדרוש את ציון, הרי שדרישת ציון זהו דרישת המקדש ועשיית זכר למקדש, ומוכח שציון והמקדש היינו הך.

וכן הוא בגמרא (סנהדרין צה.) שהמקדש קרוי הר ציון, ואילו העזרה קרויה גבעת ירושלים.

בתפילות רבות מצינו שציון הוא בית המקדש, כגון 'מזבח חדש בציון תכין', בתפילה על השבת העבודה מבקשים על החזרת השכינה לציון. בירושלמי (יומא פ"ז ה"א) הובא מחלוקת מהו הברכה על המקדש האם 'הבוחר במקדש' או 'השוכן בציון'. וכן נאמר בזוהר (שמות קח.) שהמקדש קרוי ציון. וכן כתב המהר"ל (נצח ישראל פ"ד) שירושלים הוא מחנה ישראל, הר הבית הוא מחנה לוי, וציון הוא מחנה שכינה [כלומר העזרה והמקדש]. וכן ביאר הרד"ק (ישעיהו יד יג) את הפסוק 'ואשב בהר מועד בירכתי צפון', שהר שעם ישראל נועדים עליו [כלומר הר הבית] שהוא הר ציון הוא לצפון ירושלים.

וכן כתב המלבי"ם בכמה מקומות (ישעיהו מ ט; נב א; סב א; ישעיהו ב ב ב" המילות;

המציאות של חיינו השתנה למשהו שלא היה מוכר קודם, אבל בלתי נתפס, התוצאה היא 'קומי רוני בליה'.

כפי שהארכנו במאמר השבוע השכינה מעולם לא זזה מציון, היא מצויה איתנו היא מלווה כל אותנו על כל צעד ושעל, אך אנחנו לא רואים זאת בעיני בשר, העיניים שלנו מכוסות אנחנו לא מסוגלים לראות את הקדושה את השכינה, הלב שלנו נמשך לדברים אחרים.

אנחנו מתפללים לנחמת ציון, כפי שהערנו במאמר השבוע נחמה הוא כיוון החדש - מבט החדש על המציאות, לרגע שתחזינה עינינו בשובך לציון, שהנהגת השכינה תהיה בגלוי.

ואז כשנבא ברינה במהפך מאבלות לגאולה ונראה כיצד ציון היא עירך, והשמחה של בית המקדש תתפשט, לכל ירושלים, [חז"ל (פסחים קט.) כתבו שאין שמחה אלא בבשר שלמים ויין, כלומר אכילה בשר השלמים ברחבי ירושלים היא מביאה לנו את השמחת עולם].

יהי רצון שנזכה עוד השנה לקיום נבואתו של ישעיהו (נב ח-ט): 'קול צִפְיָה נִשְׁאָו קוֹל יִחְדּוּ יְרֵנּוּ, פִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוֹב ה' צִיּוֹן. פִּצְחוּ רְנְנוּ יִחְדּוּ חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם, פִּי נַחֵם ה' עַמּוֹ, גָּאֵל יְרוּשָׁלַם'.

מהדברים הללו נראה שלעיתים ציון בפסוק הוא מקום פיזי מסוים, והוא המצודה עיר דוד קבר דוד ושאר המלכים. ולעיתים ציון בא כמושג מופשט שבא לתאר מצב מסוים, ואז הלשון של ציון מתאר את עיר המלוכה, או את מקדש מלך, או לשכת הגזית ועוד.

וכפי שהגמרא (תענית ה.) לומדת מהפסוק (תהלים קכב ג) 'יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחֻבָּרָה לָהּ יְחֻדּוּ', שיש ירושלים של מטה וירושלים של מעלה, וכתב על כך הרשב"א (פי' ההגדות שם): 'שיש בזה סוד. ודע שירושלים של מטה וציון ובית המקדש כולם ציורים לענינים שכליים דקים מאד'. כלומר מעבר למקום הגיאוגרפי של ציון וירושלים הדבר מבטא מושגים מופשטים, ואכן ע"פ רוב בתפילה הכוונה למושג של ציון וירושלים ולא רק לעיר הפיזי, ועלינו לברר מה המושג כולל.

וכן כתב הר"ן (חידושו מו"ק כט.): 'דכתיב ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון וזה בשעת פטירתן שנהנין מזיו השכינה וזהו ציון של מעלה שהוא כנגד ירושלים של מטה הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו'.

דין ורחמים

בזוהר (בראשית וישב קפו.): נאמר שציון וירושלים מסמלים דין ורחמים, והריקאנטי (במדבר כב ב) פירש שציון זה רחמים וירושלים הוא דין. בדומה כתב הגר"א (ישעיה ד ג) שהשמות ציון וירושלים הם כנגד אהבה ויראה, וכן כנגד חכמה ובינה.

דבר זה מתאים לדברי המדרש (בראשית רבה נו י) שמקור השם ירושלים הוא מכך ששם בנו של נח קרא לעיר 'שלם', ואילו אברהם אבינו קרא למקום 'הר יראה', ולכן נקבע שם המקום משילוב של 'יראה' - 'שלם' ירו - שלם. ולכן ירושלים הוא כנגד דין ויראה.

מיקומה היום

הכפתור ופרח (פמ"א) מציין שיש אהל עם כיפה הנקרא היכל דוד, ששם היה הארון עד שהועלה לבית המקדש. והוא מקביל לדרום הר הבית, ובצפון מערב ההיכל יש רחוב שהוא גם חלק מציון והוא קרוב לבית הכנסת ושכונת היהודים [בית כנסת הרמב"ן והאיזור הסמוך ברובע היהודי], ויתכן שגם השכונה ובית הכנסת הם מציון ולא מירושלים, אך הוא מסיים את דבריו 'אבל מה נעשה היום שהרי דרכי ציון אבלות ומסילות ירושלים שוממות ולא נכר גדריהם בברור'.

ישעיהו לג כ ב המילות) שמקום המקדש הוא בציון ולא בירושלים. המלכות והסנהדרין.

מצד שני בפסוק (דברי הימים ב' לג יד) משמע שעיר דוד שהיא ציון היתה מערבית לנחל הגיחון [השילוח], כלומר שציון היה בצד המזרחי של העיר.

מאידך רש"י (תהלים מח ג) מפרש ש'הר ציון' נקרא גם 'יפה נוף' משום שהוא הר הזיתים, הנמצא במזרח העיר. [אפשר ששיטת רש"י שכל ההרים מסביב קרויים ציון, וכפי שנאמר בזוהר (השמטות בראשית רנו. סי' כג) שהצדיקים המחוברים בכנסת ישראל נקראים הר ציון והם ההרים המסובבים את ירושלים, ומשמע שכל ההרים המסובבים את העיר קרויים הר ציון, הן הר הזיתים במזרח, והן מה שמכונה היום הר ציון במערב, והר הבית בצפון].

דעת האבן עזרא (ויקרא א יא; תהלים מח ג) הרד"ק (ישעיהו יד יג; תהלים מח ג) והאברבנאל (ישעיהו יד יג; תהלים מח ג) שירכתי צפון מלמד שהר ציון הוא בצפון ירושלים.

אמנם בשוחר טוב (תהלים מח ב) ובילקוט שמעוני (רמז תשנה) הקשו כיצד נאמר שהר ציון הוא בירכתי צפון, והרי הוא בדרום, ולכן ביארו שהכוונה שבו היה המזבח שהקדשי קדשים נשחטים בירך הצפוני של המזבח. וכן פירש רש"י (תהלים מח ג). והדבר מסתדר עם שיטת רש"י סובר שציון הוא הר הזיתים המצוי במזרח ירושלים.

וכן כתב בסידור היעב"ץ (שיר של יום שני) שבמפות 'ציון' מצוי בדרום מערב ירושלים, ולכן ביאר שירך הוא מליצה על הנתח המשובח ביותר - וצפון העולם הוא הישוב הנבחר של העולם, והירך של הצפון, כלומר המשובח שבחלק המשובח הוא ציון.

מצד שני בפסיקתא זוטרתא (שיר השירים ד ד) נאמר: 'כמגדל דוד צוארך. למה נמשל בית המקדש לצואר, מה הצואר בין כתיפיו של אדם אף בית המקדש בין ציון ובין הר הבית, שנאמר (דברים לג יב) ובין כתיפיו שכן'. כלומר שהמקדש היה בין ציון להר הבית. וכן כתב המלבי"ם (שמואל ב כד) שהמקדש הוא בין ציון לירושלים.

אך גם במלבי"ם עצמו, מצינו כמה סתירות רבות האם המקדש היה בציון, אך באופן כללי מפרש שציון הוא עיר המלוכה או המקדש או מושב הסנהדרין או תופשי התורה, או השרים, ואילו ירושלים הוא מקום המון העם. ראה מלבי"ם (שמואל ב כד; ישעיהו מ ט; נב א-ב; סב א; בי המילות לג כ; ישעיהו ב; ישעיהו ד ג; ישעיהו ל יט; מ ט; נב א-ב; סב א; ירמיהו נא לה; תהלים קמז יב; יואל ד טז-יז; עמוס א ב; צפניה ג יד-טו).

שכינה מציון, שנאמר (מיכה ד י): 'כִּי עָתָה תִּצְאֵי מִקְרִיָּה וְשָׁכַנְתְּ בְּשָׂדֵה', ושדה זה ציון כפי שנאמר (ירמיהו כו יח): 'צִיּוֹן שָׂדֵה תִּתְחַרֵּשׁ'. בחלק מהמדרשים (שמות רבה ב ב) אף מוקד יותר המקום שבו נמצאת השכינה ע"י הכותל המערבי, ונלמד מהפסוק (שיר השירים ב ט): 'הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כְּתָלָנוּ'.

ונשאלת השאלה אם כן כיצד אנחנו מתפללים שתשוב השכינה לציון, והרי השכינה כבר שם, יתרה מזו בפסוק נאמר (זכריה ח ג): 'שָׁבְתִי אֶל צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם', הרי שבגלות השכינה אינה בציון ולכן היא שבה אל ציון לאחר גלות בבל, והרי היא מעולם היא לא זזה מציון.

ולמעשה יתירה מזו יש להקשות, שהרי בגמרא נאמר שבבית שני (יומא כא): חסרו חמישה דברים, ואחד מהם הוא השראת השכינה, והרי גם בזמן הגלות השכינה עדיין בציון, וכן הנביא זכריה כתב במפורש שבבית שני השכינה שבה אל ציון. וכן נאמר בגמרא (ר"ה לא) שלאחר חורבן בית שני השכינה גלתה עשר מסעות, והדבר קשה, אם לא היתה שכינה בבית שני כיצד גלתה, ואם היא גלתה כיצד נאמר שמעולם לא זזה שכינה.

בדומה בסליחות לשבעה עשר בתמוז נאמר, 'הרסו אויבינו ההיכל, וברחה שכינה מזוית היכל', ובסידור של"ה פירש 'מזוית היכל', 'מכותל המערבי'. ונשאלת השאלה הרי חז"ל אמרו שמעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי.

היפה תואר (הארון, דפוס ויניציאה ת"ז, שמות רבה ב ב) כתב שבשמות רבה יש מחלוקת האם השכינה נסתלקה או שלא זזה מכותל המערבי, ואכן כל הסוגיות הנזכרות חלוקות בכך. וכתב המהרש"ם (ח"ד סי' סו ד"ה אולם; דעת תורה או"ח סי' תקסא סעי' ב) שבזה תלוי מחלוקת הרמב"ם והראב"ד (ביהב"ח פ"ו הט"ז) האם קדושת המקדש וקדושת ירושלים בטלה בחורבן, וכבר קדמו הרמב"ן (שבועות טז. ד"ה והא) והתשב"ץ (ח"ג סי' רא) שמשמע מדבריהם שמחלוקת האם קדושתם לעולם תלויה בנידון האם השכינה נמצאת בזמן החורבן.

רבינו בחיי (בראשית פמ"ו פכ"ז) פתח הדביר (סי' קיב סק"ב) המלבי"ם (זכריה ח ג) מפרשים ביארו שיש דרגות שונות בהשראת השכינה, והדרגה העליונה שבצורה קבועה השכינה מצויה לא היתה רק בימי בית ראשון, ומאז

אך הרדב"ז (ח"ב סי' תרלג; ח"ב סי' תשל"א) לגבי האם ניתן לפדות מעשר שני בירושלים היקל לפדות בשכונת היהודים [חלק העליון של הרובע היהודי בימינו], אף שהכפתור ופרח הסתפק בכך, משום שהוא איסור קל, ולכך ניתן לסמוך על כך על המסורת שבפי הנכרים ששכונת היהודים הוא ציון, ומפתח השוק הוא 'אל קודס' [כלומר העיר הקדושה], ואין סיבה לחשוש שהם משקרים, ויש עוד כמה צירופים שמנה שם להקל, ולכן די בספק זה שמא אין שכונת היהודים ירושלים.

בעיר הקודש והמקדש (ח"ג פ"ז) הרחיב שיוסף בן מתתיהו (מלחמות היהודים ה ד) כתב שציון הוא בדרום מערב העיר. וע"פ דברי ודברי שאר סופרי דברי הימים של בית שני נקט שציון היא כפי שמקובל בהר ציון וברובע היהודי, וכן נקט ששם קבר דוד בהר ציון, ולא מדרום לעופל היכן שמכונה היום עיר דוד.

כך גם מעיד מהר"ם חביב (גט פשוט סי' קכח ס"ק כו) ששמע מזקני ירושלים שחצי רחוב היהודים המפסיק בשוק היהודים הוא הגבול שבין ירושלים לציון. והחלק מערב דרום העיר סמוך לקברות המלכים [המכונה קבר דוד היום] הוא ציון עיר דוד. ואילו מזרח וצפון העיר [עתיקה כפי שהיה בימיו] זהו ירושלים. והברכי יוסף (סי' רצד סעיף ו) הביא את דבריו להלכה לגבי דיני מעשר שני ונטע רבעי [ראה להן].

למעשה לפי שיטות אלו מה שמכונה בימינו הר ציון והאיזור של שער ציון, הוא ציון לדעות אלו, ויתכן שהגיע עד איזור החורבה ובית כנסת הרמב"ן שברובע היהודי, בעוד שהחלק התחתון של הרובע היהודי והרובע המוסלמי ועיר דוד הם ירושלים העתיקה.

המהרי"ט (יו"ד סי' לו) כתב שקבר דוד שבציון, וקבר חולדה שבראש הר הזיתים היו מתחילה מחוץ לעיר, ואח"כ קידשו את המקום והקיפו חומה, ומפני כבודם לא פינו אותם כפי שפינו את שאר הקברים, אלא עשו מחילה שתוציא את הטומאה לנחל קדרון. ולדבריו גם הר הזיתים וגם הר ציון הם חלק מירושלים המקודשת. נציין רק שיש עוד שיטות רבות בין החוקרים, ולחלקם התייחס בעיר הקודש והמקדש (ח"ג) שמוקדש לבירור מיקום ירושלים וציון.

האם השכינה זזה מציון

מצינו במדרשים רבים (דברים רבה מהד' ליברמן פר' ואתחנן; ילקוט שמעוני מיכה רמז תקנב; שוחר טוב תהילים ה ז) שלא זזה

בברכת המזון נתקנה ברכה על בנין ירושלים ובה אנחנו מבקשים: רחם וכו' ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך, ועל מלכות בית דוד משיחך, ועל הבית הגדול והקדוש וכו'. הרי שירושלים ציון ובית המקדש הם שלשה דברים נפרדים. בשבת מוסיפים בקשה והראנו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך. בקדושה של שבת אנחנו מבקשים: 'מתי תמלוך בציון וכו', תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך'.

בברכת ההפטרות מברכים: 'רחם על ציון כי היא בית חיינו וכו', בא"י משמח ציון בבניה'.

במוסף של הרגלים מבקשים: 'והביאנו ה' אלוהינו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם'.

בראש השנה ויום כיפור בתפילת ובכך תן פחדך, מבקשים: "ותמלוך אתה לבדך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך'.

האם בני ירושלים משנים את הנוסח

המהר"ם חביב (כת"י הו"ד בישורון יד עמ' פ, הובא התשובה בארץ חיים סי' סא) העיר מדוע בירושלים אין אומרים בתפילה והביאנו ה' אלוקינו בציון עירך, ולא לציון עירך, שהרי אנחנו כבר בציון. בארץ חיים (או"ח סי' סא) הביא התשובה לגבי ברכת אהבה רבה, וסיים 'ואין המנהג כן'. וכך כתב בילקוט יוסף (קצוש"ע או"ח סי' נט-ס סעיף יד): שאין לשנות את הנוסח, משום שהתפילה אינה עלינו אישית בלבד, אלא שתעלה את כל ישראל לציון ברינה.

הלכות שונות הנוגעות לקדושת ירושלים

במסגרת מאמר זה לא נרחיב בהלכות הנגועות בירושלים בימינו, אך נציין את חלקם בקצרה:

הפירות הגדלים באילן ב3 שנים ראשונות הם ערלה, ואילו הפירות של השנה הרביעית הם נטע רבעי, ויש לפדותם או לאוכלם בירושלים. ומותר לפדות פרדס שלם על פרוטה, ולכן בעל הפרדס פודה את כל היבול על פרוטה, אותה הוא משמיד.

אך בירושלים המקודשת לא ניתן לפדותם, ולכן מותר רק לאוכלם בירושלים. אולם נחלקו הפוסקים האם ניתן לאוכלם בזמן הזה בירושלים אף שאנחנו טמאי מתים, או שאין להם תקנה כיון שלא ניתן לפדותם, וצריך

היא ירדה מדרגה לדרגה עד הדרגה הנמוכה בימינו שהיא עדיין מצויה בכותל המערבי, ואלם מתפללים אנו ששכינה תחזור בצורתה המלאה והקבועה בקרוב בימינו.

בעל הלשם הגאון המקובל רבי שלמה אלישיב זצ"ל (ספר הזכרון תפארת רפאל עמ' קלט) ובכנף רננה (או"ח סי' עז) ביארו שהשכינה בצורה גלויה אינה מצויה, אך בצורה של העלם לא זזה מכותל המערבי.

בעל הערוך לנר (בנין ציון ח"א סי' ג) ביאר זאת שהשכינה דומה לשמש, והאור המגיע מהשמש קרוי שמש, וכאשר פותחים חלון נכנס השמש לחדר, וככל שיש לנו מניעות וחסימות אור השמש אינו מגיע אלינו. ושער השמים שמשם מגיע קדושת השכינה לעולם הוא מכותל המערבי, והוא מגיע כפי שיש בכוחנו לקבל. אולם בבית ראשון השכינה עצמה שרתה בבית, ועל כך אנחנו מתפללים שתשוב השכינה לשרות בבית המקדש עצמו.

מדוע תמיד הנחמה שייכת יותר לציון מאשר לירושלים

ע"פ הדברים נבין מדוע בתפילה הנחמה תמיד מיוחסת לציון, ואילו הבנין מיוחסת לירושלים, משום שהנחמה פירושו מבט חדש מחשבה חדשה (רש"י בראשית ו ו), השכינה מצויה בציון, אולם אנחנו מתפללים שהיא תהיה בצורה שונה, בצורה גלויה, בצורה קבועה, בצורה שלנו יהיו את הכלים לקבל את הדברים, ובשביל כך צריך נחמת ציון, שהדבר הקיים יהיה בצורה אחרת במבט חדש, והתפילה הוא שתחזיננה עינינו בשובך לציון, כלומר שהמבט שלנו שהכלים שלנו יראו את קדושת השכינה בציון. אך ירושלים חרבה וצריך לבנות אותה מחדש, ולכן תמיד התפילה היא על בנין ירושלים.

בתפילה

נביא לכך דוגמאות שונות מהתפילה:

בתפילת העמידה נתקנו שתי ברכות נפרדות, אחת ולירושלים עירך ברחמים תשוב, ותשכון בתוכה וכו', בא"י בונה ירושלים. וברכה נוספת של רצה שבה אנחנו מתפללים על 'והשב את העבודה לדביר ביתך' ומסיימים בתפילה: ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, בא"י המחזיר את שכינתו לציון'.

דאורייתא, ואילו בשאר ימי החג הוא רק מדרבנן. שיטת הרמב"ם לדעת הערוך לנר שבכל ירושלים המקודשת יש ליטול ארבעת המינים בכל שבעת ימי החג מדאורייתא, ולכן יש רבים המקפידים ליטול שוב ארבעת המינים ליד הכותל, כדי לקיים את המצוה מדאורייתא.

הרדב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים קצט) והברכי יוסף (יו"ד סי' רצד סק"כ) כתבו שאסור לנטוע אילנות בירושלים כמבואר בגמרא (ב"ק פב:), אך כיון שהשלטון הוא נכרי, והם לא מקפידים על כך, גם לישראל מותר [כיון שבלאו הכי יהיו אילנות בעיר].

לאכול בטהרה, ולכן אם יש לאדם עץ בירושלים לא ניתן לאכול את הפירות גם בשנה הרביעית.

מעשר שני צריך לאוכלו בטהרה בירושלים [42 מתוך 7 שנים יש להפריש 9% מהתוצרת למעשר שני], אך גם מעשר שני ניתן לפדות כל כמות של פירות על פרוטה, ולכן ניתן בקלות לסדר את הדבר, אולם פירות הנמצאים בירושלים לא ניתן לפדות, וכן אסור לטמאות אותם, במעשר שני הכל מודים שאין אפשרות לאוכלם בטומאה.

בכל העולם מצות ארבעת המינים ביום הראשון הוא

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

שיפוץ בית - הפסקת עבודות בתשעת הימים

שאלה:

יש אצלי בבית עבודות שיפוץ והרחבה ובניית בריכה. קבעתי עם הקבלן סכום על העבודה ואני לא חושב שישמח לעצור את העבודה בהוראתי כעת לשבועיים. האם יש היתר שיוכל להמשיך בעבודות?

תשובה:

שלום רב,

ראשית זה לא שבועיים אלא שבוע ויום, ששה ימי עבודה בלבד.

ועכשיו לשאלה: אם השיפוץ הוא לא ממש למגורים אלא נועד להרחבה ולהרווחה כמו שציננת. עדיף להמתין עד לאחר תשעה באב. גם אם התחלת בשיפוץ לפני תשעה באב, ולצורך זה יש אפילו לפצות מעט את הקבלן אם הוא דורש. אולם אם זה לא הולך ויש נזק ראה במקורות שיש להקל בפרט בקבלן גוי.

מקורות:

ראה משנה ברורה (תקנא ס"ק יב) "בבנין של שמחה - והוא הדין כל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק שעושה כן להרווחה בעלמא אסור. ואם שכר לנכרי קודם ר"ח בקבלנות מותר בכל ואפילו בט"ב עצמו דנכרי אדעתא דנפשיה עביד. וה"ה אם קצץ עם הנכרי בקבלנות לצייר ביתו מותר לצייר מטעם זה. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תבוא עליו ברכה".

וראה בן איש חי (א' בריס אות ג') שבתחילה כתב שאם התחילו אין מפסיקין. ואח"כ כתב שבציור וכיור (נוי הבית) ששכר בקבלנות, אם אפשר לפייס את הקבלן בדבר מועט שיספיק עד תשעה באב, ראוי לעשות כן. וסיים שבנין להרווחה דינו כמו ציור וכיור.

בהצלחה

כיבוס בתשעת הימים כשנוסעים לחו"ל למחרת תשעה באב

שאלה:

אנחנו טסים בבוקר שאחרי תשעה באב עם הילדים לחו"ל. האם יש היתר לכבס בתשעת הימים את הבגדים, שנוכל לארוז כדי שיהיה לנו לנסיעה?

תשובה:

שלום וברכה

בתשעת הימים לא ראיתי היתר כזה, אבל לגבי מוצאי תשעה באב הוראת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי בין המצרים עמוד לח) היתה שזה נחשב לשעת הדחק ומותר לכבס במוצאי תשעה באב ואין צורך להמתין למחרת בחצות היום כי עיקר המנהג להמשיך את האבלות עד י' בחצות היה בבשר ויין (ראה ביאור הלכה סי' תקנא ד"ה עד חצות בשם מאמר מרדכי). אז אמנם היום נוהגים גם לגבי כיבוס ושאר ענייני תשעת הימים אבל בשעת הדחק מותר. נסיעה טובה.

קיוז חוב של הבעל ממשכורתה של אשתו

שאלה:

אני הלוויתי כסף לאדם שהיה במצב כלכלי קשה ואחרי תקופה קצרה פשט את הרגל ולא שילם לי. תקופה אחרי זה אשתו של הלווה עבדה תקופה מסוימת בעסק של אשתי ובסיום עבודתה אז הודעתי ללווה שאני מקזז את החוב שהוא חייב לי ממשכורתה של אשתו. הוא לא הסכים לזה כל כך, אבל לא שאלתי אותו רק הודעתי לו. לא ביררתי אצל רב לפני כן אם מותר לי לעשות זאת. לאחר מעשה אני שואל אם עשיתי בסדר ומה אני צריך לעשות כעת?

תשובה:

שלום רב,

תורף השאלה היא האם הכסף של האישה שייך לבעלה ואם כך מותר היה לך לקזז את החוב, אולם אם הכסף אינו שייך לבעל ברור שאינך רשאי לקזז את החוב. ההלכה היא שמעשה ידיה של האישה לבעלה, וזה ניתן לו תמורת המזונות שהוא חייב לפרנסה. ולכן היה נראה שאתה יכול להחזיק כנגד החוב שבעלה חייב לך שהרי אם הכסף שייך לבעלה ברור שהינך רשאי לקזז. אלא שאין זה פשוט כ"כ משום שיתכן שמעשה ידיה של האישה שייכים לבעלה רק לאחר שהיא זוכה בהן. ראה בקובץ שיעורים כתובות אות רטז שכתב: ויש לחקור במעשה ידים אם קנוין מתחלתן לבעלה, או שהיא קונה ואח"כ נעשין של בעלה, ובגמ', ב"מ י"ב, מבואר לענין מציאה דהבעל מינה דידה קא זכי, ובתוס' לקמן ס"ו ד"ה מציאתה משמע דמציאה ומעשה ידים חד דינא נינהו, אבל נראה דזהו רק אי נימא דגוף הידים אינן קנוין להבעל...אבל באשה דלא שייך לומר שיזכה בגוף הידים, אלא שבכל עת שתעשה יקנה מעשה ידיה וא"כ החבלה היתה בשל אשה ולא בשל בעל, וכ"ש אי נימא דבעל מינה דידה קא זכי במעשה ידיה". כלומר, כדי שהכסף יהיה שייך לבעלה עליה לזכות בהם תחילה ואח"כ זה נעשה של הבעל. לכן, לכאן כל עוד שלא שילמתם לאישה את משכורתה עדיין בעלה לא זכה בזה.

אולם בחזו"א (אבה"ע סי' עא ס"ק כד) נקט שחז"ל זיכוי את המעשה ידים של האישה לא מכוחה, אלא אפילו לפני שבאו

לרשותה, מאז שהם אמורים להגיע אליה הם כבר שייכים לבעלה. ולשיטתו ברור שמותר היה לך לקזז את החוב האמור.

לכן, העיצה היא שתועיל לדעת כולם הוא לזכות לאישה את המעשה ידיים ע"י אחר, ואז לתפוס אותם עבור החוב שבעלה חייב לך. (ועי' חו"מ סי' סז סעי' כב שמועיל זכיה גם אם בעקיפין יצא שהוא מפסיד מצד אחר אם במהות זה זכיה). ובכל מקרה, יש כאן טענת קי"ל מאחר שלדעת החזו"א אתה זכאי להמשיך להחזיק בכסף הזה.

קנה אפרוחים ומתו אחרי יומיים

שאלה:

שלום רב,

מכרתי למישהו אפרוחים של תרנגולת, 20 במספר, בגילאים שונים [שבוע - 3 שבועות]. מחיר אפרוח היה, לפי ידיעתי בשוק, זול יחסית לפחות מבחינתי, השתדלתי לבחור לו את האפרוחים שנראים טוב ולא 'חלשים' וכו' מה שקרה, כעבור יומיים- מתו למי שקנה, 7 אפרוחים. לא ברור לי למה, בעיניי הם נראו טוב. מה דעת תורה בעניין? האם במכירת בעלי חיים בכה"ג צריך לתת החזר כספי? אשמח לתשובת הרב! תודה

תשובה:

שלום וברכה,

המוכר נתן אפרוחים שהיו בחזקת בריאים, ולכן אם מתו האפרוחים אחרי יומיים המקח לא בטל ומניחים שהסיבה שמתו נעשה ברשות הקונה, ואין המוכר חייב להחזיר את הכסף. יתר על כן גם אם הקונה לא שילם על האפרוחים יהיה חייב לשלם עליהם אלא אם כן יוכיח הקונה שקיבל אפרוחים חולים.

מקורות:

שולחן ערוך סימן רלב סעיף טז: "ראובן שמכר לשמעון גבינות, ולאחר שלשה ימים פתחם ומצאם מרוקבות ריקבון (גדול), ישאלו לעושי גבינות בכמה זמן ראוי לבא ריקבון ועיפוש כזה, אם יאמרו שנעשה הריקבון בבית המוכר נמצא שהיה מקח טעות, ואם הדבר ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה". וביאר הסמ"ע שהמוציא מחברו עליו הראיה ואם המעות עדיין ביד לוקח והמוכר בא להוציא מידו המעות, עליו הראיה. ואם הקונה שילם למוכר לא יוכל להוציא את המעות מיד המוכר.

וקשה על דברי השו"ע שסותר דבריו מסעיף יא גבי בהמה שנשחטה ונמצאת טריפה שאם לא ידוע שהטריפה הייתה בשעת המכירה הקונה חייב לשלם ולא אומרים שמספק לא חייב לשלם, אלא אומרים 'כאן נמצאו כאן היו' ומעמידים על החזקה ואומרים שהבהמה נטרפה אצל הקונה. וקשה מדוע בגבינות לא נעמיד על החזקה ונאמר שהריקבו אצל הקונה. תירץ הסמ"ע: "דשאני התם [בבהמה שנטרפה] דמעמידין הבהמה על חזקתה וסתם בהמה אינה נטרפת, וברשות הלוקח נעשה הספק ואמרינן כאן נמצא כאן נתהוה המום, מה שאין כן בגבינות דאין להם חזקה, דרוב גבינות כשנתיישנו דרכן להתליע. ודומה לזה כתבתי לעיל סוף סימן ר"ל [סמ"ע סק"ד] בשכר שהחמיץ, דאין אומרים שנעמידנו על החזקה מהאי טעמא. ודלא כמשמעות הבית יוסף, שמוכח ממ"ש בבית יוסף [סעיף י"ג] דס"ל דדין זה דגבינות ודבהמה הנ"ל שוין".

מבואר בסמ"ע שדבר שרגילות להתקלקל ויש ספק אם הקלקול התחיל אצל המוכר או אצל הקונה, המוציא מחברו עליו הראיה. אבל בדבר שאין רגילות שיתקלקל העמד דבר על חזקתו וכיון שהקלקול נמצא ברשות הקונה מעמידים שנעשה אצלו ולא ניתן לבטל את המקח, ואם לא שילם על המקח יהיה חייב לשלם.